

Bódi Zoltán–Veszelszki Ágnes: Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2006. 142 oldal + CD melléklet. Magyar szemiotikai tanulmányok 9.

A képi ábrázolás, a vizuális kommunikáció az emberiség történetében újra előtérbe került. A 20. századi médiaforradalom, a 20–21. századi informatikai társadalom, az internet világának, nyelvhasználatának, a mobilkommunikációnak a vizsgálói megállapították, hogy „ikonikus forradalom” korát éljük. Ennek az ikonikus forradalomnak egyik jól tanulmányozható és az internetes közleményben, sms-ben sikeresen használható megjelenítője az emotikon (*érzelemjel* vagy *smiley: mosolyikon, mosolykód*). Az emotikonok múltja is messze visszavehető a művelődéstörténetben. Az írásjelek többsége végső soron emotikonnak tekinthető. Az írásbeliség alakulásakor többször fölöttött további, például a zenei leíráshoz hasonlatos képszerű jelek (ikonok) bevezetésének a gondolata. Amit akkor a kor értelmisége, írásbeliségének kialakítói nem fogadtak el, azt a 20. század végén spontán módon bevezették az internetezők és az sms-ezők. Az emotikonok használata jellemzi az új kommunikációs-nyelvi létmódot, a másodlagos írásbeliséget (írott beszédet).

Mobilszolgáltatók már korábban is publikáltak sms-szótárakat. Ezekben keverednek az egyéni ötletek (idiolektusok) és a közösségre elfogadott formák (szociolektusok).

Most a nemzetközi és magyar szemiotikában, írástörténetben, írásjeltörténetben páratlan munka született magyar nyelven. Két fiatal nyelvész, Bódi Zoltán és Veszelszki Ágnes a Magyar Szemiotikai Társaság kiadványsorozatában jelentették meg az *Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban* című könyvüket. Tehát a munka az emotikonokról, vagyis az internetes és sms-es kommunikációban az elmúlt évtizedben fölbukkant, az írott szöveget kísérő, azt árnyaló érzelemkifejező jelekről szól.

Az internetes kommunikáció, valamint a mobilkommunikáció sms-szolgáltatása szélesebb körű elterjedése alig tíz évre tekinthet a világon, s így Magyarországon is. Ezért is különösen érdekes annak nyomon követése és dokumentálása, hogy miként alakul az internetes (digitális) írásbeliség.

Eleinte nyilván gyermeki tréfának gondolhattuk, ha egy internetes vagy sms-mondat közben vagy végén fölbukkant ez :) vagy még inkább, még jobban hangsúlyozva ez :)))

Ez a ’mosolygós arc’ internetes kommunikációra egyszerűsített változata, a mosolyikon. Voltaképpen ez az első ikon már a digitális írásbeliség előtt megszületett. A könyvből megtudhatjuk, hogy a mosolygós arcot, a smiley-t a londoni Franklin Loufrani 1968-ban jegyeztette be. Később pólók, bögrék és egyéb tárgyak díszítésére használták. Az 1990-es évek elején smiley az acid house zene és kultúra jelképe lett. Majd megjelent a kábítószeres tablettákon is. Használati körének a bővülését betű- és írásjelkarakterek, majd pedig képfájlok bevonásával az internetes írásbeliségnek, kultúrájának köszönheti. Az emotikonok tehát az elsődleges írásbeliségből, annak írásjeleiből nőttek ki/át a másodlagos írásbeliségbe, ahonnan egyébként visszafelé is vezet út (ahogy ebben az ismertetésben is látható :). Az internetes (és sms-)kommunikációban a smiley-k kiegészítő, leginkább érzelmi, de tartalmi üzenetek is lehetnek.

Az első emotikon, vagyis a mosolyikon valódi írásjelekből áll: kettőspontból és zárójelből, és érdekessége, ha 90 fokkal balra fordítjuk, akkor fenn van a két pont és alatta a zárójel, amely valójában a szemet és a mosolygó arcot formázza. Sőt lehetünk még kifejezőbbek az írásjelekkel, az orrot is belerajzolhatjuk :-).

Ez az emotikon tehát egyértelműen az ember talán legfontosabb mimikai, érzelmi kommunikációjának, a mosolynak ikonikus (képszerű) jele. Kialakult ennek fordítottja, a „szomorújel” :(, illetve teljesebb formában :-(-.

Vannak azután bonyolultabb ikonikus formák, ilyen például a virágszál figuratív ábrája (amely még ikon, mert felismerhető): @-}- Ha talpára állítjuk, valóban virágszál. (Illetve könnyűszerrel tulajdoníthatunk ilyen jelentést a jelölőnek.)

Vegyünk még egy példát: a tűzhányó (Fudzsi): /*\ Ezt már forgatni sem kell, látjuk, hogy tűzhányó. Vagy a kiscica (ezt sem kell elforgatni): öQ.

Az ikonikus emotikon kétségtelenül nemzetközi műfaj, hiszen a példaként említett arckifejezések (mosoly, szomorúság), virág, tűzhányó és cica minden ember számára felismerhetők.

Ám lehetséges emotikonokkal, ugyanilyen „technikával” szimbolikus (nyelvi) üzeneteket is kifejezni. Ez azonban (egyelőre?) ritkább, mert kész rejtvény az ilyen szimbólumok fejtegetése. **Emotikon-szimbólum**oknak nevezhetnénk őket. A magyarországi mobiltelefon-szolgáltatók meg is jelentettek kis emotikon (sms-)szótárakat (pl. Írótsz. Sms-5letek és karakterterminál mindenkinek. Westel, Park Kiadó, 2001, illetve: Sms-szótár. Vodafone, 2001). Az utóbbiban egészen „komplex” jelentésekre vannak jelek:

%-6 – agyilag zokni vagyok (*teljesen ki vagyok merülve)

:?) – filozófus vagyok

00 – egy srác lődörög körülöttem.

Világos, hogy ezek a jelek már nem szűkebben vett emotikonok, hanem tartalmi közlések súrítményei. Talán nem elhamarkodott megállapítás, ha úgy vélem, hogy ezek a „tömör” szimbólumok jóval kevésbé nemzetköziesek, talán nem is ismertek széles körben, és jövőjük is korlátozott.

Ahogy a technika fejlődött, az említett emotikonok elkezdtek képpé válni, mozogni, átalakulni, s létrejött a **dinamikus emotikon** vagy **animotikon** (teljességgel a mi, a magyar szakirodalomban született elnevezéseink). De ha már megjelentek a mozgó, dinamikus emotikonok, akkor az addigi, mozdulatlan emotikonokat is megneveztük. Ezek lettek a **statikus emotikonok**. A dinamikus emotikonok nem csupán kettőspont-kötőjel-zárójel karakterekből építkeznek, hanem színes mozgóképekből (gif- vagy png-formátumú képfájll). Ezek is leginkább arcokat mutatnak, de lehetnek például állatfigurák is.

A jelenség páratlan szemiotikai érdekessége az, hogy az emberi kultúrában legfejlettebbnek gondolt alfabetikus írás ezekkel a jelekkel voltaképpen visszatér(t) az írásfejlődés kezdetéhez, a hieroglif íráshoz. Ugyanis a hieroglifa tekinthető piktogramos (azonosítható képet tükröző ikonok/szimbólumnak). A másik érdekessége az, hogy a mai alfabetikus írásrendszerünk alakulásakor korábban többször fölmerült ilyen formák felvétele. Tulajdonképpen egyfajta emotikonnak tekinthető a „felkiáltó jel” (!), a begörcbüléssel is kételkedést mutató kérdőjel (?) vagy a megszakadást mutató három pont (...). Sőt talán az *i* betű sem véletlenül olyan keskeny (a legélesebb, legkritikóbb hang). Fónagy Iván (A költői nyelv hangtanából. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 28) hangmetafora-vizsgálataból tudjuk, hogy az *i* hangot szembeállítva az *u*-val az emberek 88,44%-a tartotta kisebbnek, 93,88%-a fürgébbnek, 81,73%-a kedvesebbnek stb.

Ezek miatt fogadta a szemiotika oly nagy örömmel az írásjelek művelődéstörténetével és kommunikatív funkciójával kapcsolatos magyar kutatásokat (Keszler Borbála, Írásjelten. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004) vagy Grétsy Zsombornak a hagyományos betűket átértelmező, úgynevezett **metakritikus jelekről** (saját meghatározása) szóló tanulmányait (pl. Ikonná válók betűk. A betűk szemiotikája. In: Balázs Géza–Bódi Zoltán: Az internetkorszak kommunikációja. Gondolat/Infonia, Budapest, 2005, 213–65).

Íróink-költőink próbálkoztak az alfabetikus írásmód törvényeinek feszegetésével, lényegében ikonikus kiterjesztéssel, amikor elkezdték halmozni a betűket (*kukurikúúú*) vagy az írásjeleket (!!!). Az ókortól végigkövethető **vizuális költészet** ugyancsak ezt a gesztust gyakorolja. Volt arra is törekvés, hogy az alfabetikus írásrendszerbe további szupraszegmentális jeleket vigyenek be, amelyek mutatnák az élőszó sokszínűségét (halk-hangos, gyors-lassú). De ez nem történt meg. Máig.

Amit eleink elmulasztottak, azt most a **másodlagos írásbeliség** (ez is a mi meghatározásunk), azaz az informatikai eszközökön terjedő sajátos, beszédközeleli írásmód spontán módon, a folklór törvényszerűségeihez igazodva bevezeti, elterjeszti, sőt, az elsődleges írásbeliségbe (hivatalos írásbeliség, amelynek van „helyes” írása, hivatalosan elfogadott szabályrendszere) is átviszi. Ma persze még nincsenek a magyar helyesírásban emotikonok, de én nem zárom ki a lehetőséget, hogy egyszer lesznek.

Addig is ismerkedjünk meg velük tudományosan. Ahogy már említettem, egyedülálló munka született Bódi Zoltán és Veszelszki Ágnes tollából. A szerzők bevezetőjükben bemutatják az emotikonokat és az emotikonokon kívüli **metakommunikatív írásjeleket**. Majd következik Bódi Zoltánnak a statikus emotikonok kapcsán végzett kérdőíves vizsgálatának bemutatása. Az **emotikonlexikon** a jeleket leginkább tematikusan csoportosítja: például öröm, szomorúság, csodálkozás, kínos, szerelem, akciók, megjelenés, személyjellemezők, ivászat, étkezés, szünidő stb. Bódi Zoltán kutatásaiban az emotikonok a következők jelzésére alkalmasak: indulat, boldogság, türelmetlenség, elégedetlenség, vidámság, szomorúság, gúny. A dinamikus emotikonok képi jellemzőinek bemutatása után Veszelszki Ágnes tematikai és funkcionális csoportosítást ad: érzelmek, általános cselekedetek, szexualitás-erotika, agresszió, humor, kapcsolattartás és ünnepek, figurák, írásjelek. A kötethez előfordulási gyakoriságot mutató emotikonszótár és a dinamikus emotikonok négyoldalas színes animált sorozata járul. Aki pedig mozgásában akarja megcsodálni ezeket a kis „filmeket”, a kötethez mellékelt CD-n is megtalálja őket.

Egy kicsit a kutatás alapját képező felmérésekről is érdemes szólni. Bódi Zoltán kvantitatív felméréseket is végzett a statikus emotikonokkal kapcsolatban. Például megvizsgálta az átlagos smiley-gyakoriságot, amelyből kiderült, hogy a teljes szöveganyagnak a felében nem használnak emotikont. Ám akik használnak, azok természetesen többet és többször is alkalmazzák. Érdekes az a felmérés is, hogy miként fejezik ki az adatközlők az indulatukat. A felmérés korpusza szerint 30-30%-ban szövegesen vagy smiley-val, 16% felkiáltójelek halmozásával, 11-11% csupa nagybetűvel, illetve vegyesen jelekkel + szövegekkel. Viszont a boldogságot már 94% fejezi ki smiley-val, a vidámságot 96%, a szomorúságot 97%.

Bódi Zoltán a statikus emotikonok kvantitatív bemutatása mellett elvégzi ezeknek a szemantikai és szintaktikai leírását is. A szemantikai leírás tartalmazza az érzelemkifejezés jellegét. A szintaktikai leírás pedig a jelváltozatok megvalósítását (és statisztikáját). Például az utóbb említett szomorúságikonnak a következő változatai lehetnek (gyakorisági sorrendben a leggyakoribbtól haladva a kevésbé gyakorig): :(:-((:(((:o(:((((és a sor végén: ;-).

Veszelszki Ágnes ugyancsak végzett empirikus felmérést az MSN Messenger programjában használt dinamikus (mozgó) emotikonokról. Vizsgálja a dinamikus emotikonok színét, méretét, a felbukkanó tárgyakat, kellékeket, cselekvéseket (pl. tisztálkodás, étkezés, szórakozás, számítógépezés, szív). Azután vannak olyan dinamikus emotikonok, amelyek szövbuborékokkal vagy táblákkal vannak kiegészítve (Veszelszki Ágnes **textuális emotikonoknak** nevezi őket). Az animált emotikonok gyakran élnek a rajzfilmekből ismert túlzásokkal (a smiley szeme óriásivá nő, égnék áll a haja stb.). Természetesen ezek a **cselekvés-emotikonok** narrációt (elbeszélést) is tartalmaznak (ilyen pl. az udvarlásra való felkészülést mutató animotikon).

A kötetben található emotikonszótár az érzelemkifejezés tematikus rendjében tartalmazza az emotikonokat, majd pedig négy színes oldalon a dinamikus emotikonokat (illetve azok sorozatát). Természetesen az emotikonok világa az élő nyelvhez és a folklórhoz hasonlóan folyamatosan változik, alakul. Ezért a gyűjtemény a magyarországi felbukkanástól (kb. 1996-tól) a 2006-ig terjedő idő-

szakra vonatkozik. Egy újabb évtized elteltével valószínűleg ismét nagy „ugrás” történik, s e szótár új fejezetekkel bővílhet.

A páratlan munka voltaképpen egy új kifejezési-árnyalási mód fölfedezése és leírása. Ha túlozni akarnék: egy régi kommunikációs forma új közegben való újjászületésének, kiterjesztésének a dokumentálása. Szerzőinek olyan élmény, mintha egy új nyelvet/kommunikációs módot fedeztek volna föl, valahol az Amazonas vidékén, illetve konkrétan az internet galaxisában. Nekem személy szerint pedig dupla élmény. Egyrészt, mert kétéves kemény győzködéssel elértem, hogy antropológusként írjuk le, adjunk nevet ennek a jelenségnek (s ezt a magyar szakirodalomban több tanulmányban és könyvben is megtettük), másrészt pedig azért, mert mindkét szerző a tanítványom volt.

Balázs Géza